

TEISMO SAVANORIO VADOVAS

TEISMO SAVANORIO VADOVAS

Iceland
Liechtenstein
Norway grants

LIETUVOS
TEISMAI

Autorė

Dovilė Murauskienė

Redaktorė

Vaiva Markevičiūtė

Dizainerė

Vilma Černiauskaitė

Leidėjas

UAB Small Art, 2022

Šis leidinys yra parengtas Nacionalinei teismų administracijai įgyvendinant projektą „Kokybės, paslaugų ir infrastruktūros tobulinimas Lietuvos teismuose“ Nr. LT06-1-NTA-TF-001.

**Iceland
Liechtenstein
Norway grants**

**TEISMO
SAVANORIAI**

**LIETUVOS
TEISMAI**

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt

ISBN 978-609-95556-2-1

Nacionalinė teismų administracija, 2022

TURINYS

7

Jvadas

9

Lietuvos teismai

Specializuoti teismai
Bendrosios kompetencijos teismai

13

Kaip vyksta teismo procesas?

Ikiteisminis tyrimas
Baudžiamosios bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme
Baudžiamosios bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme
Baudžiamosios bylos nagrinėjimas kasacinės instancijos teisme

21

Kas ką veikia teisme?

Pagrindiniai baudžiamojo proceso dalyviai
Liudytojo ir nukentėjusiojo procesinis statusas
Įtariamojo (kaltinamojo) procesinis statusas
Civilinis ieškovas ir civilinis atsakovas
Apklausa atliekant ikiteisminį tyrimą
Apklausa teisme
Vaiko ir pažeidžiamo liudytojo apklausos teisme ypatumai

33

Kam ir kaip gali padėti teismo savanoris?

Nukentėjusieji ir liudytojai
Lankytojai su vaikais
Teismo lankytojai ir kiti proceso dalyviai
Teismo personalas
Bendravimas su ypatingų poreikių turinčiais asmenimis

39

Kada gali padėti teismo savanoris?

Pagalba iki teismo posėdžio
Pagalba laukiant teismo posėdžio
Dalyvavimas posėdyje
Pagalba po teismo posėdžio

43

Dažniausiai pasitaikančios situacijos

Pokalbio eiga
Aktyvaus klausymosi technikos

49

Savanorių tinklas – pagalba 24/7

Dažniausiai pasitaikančios savanorio klaidos
Kaip galima padėti sau?

ĮVADAS

SAVANORIŲ TARNYBA. TIKSLAI IR VEIKIMO PRINCIPAI

Siekiant išsiaiškinti, kaip teismo procese jaučiasi liudytojai ir nukentėjusieji, kokie jų poreikiai, 2015 m. atliktas tyrimas – apklausta apie 1 000 liudytojų ir nukentėjusiųjų, dalyvaujančių teismo posėdžiuose. Tyrimas parodė, kad šie asmenys teismuose jaučiasi nesaugiai, dauguma jų patiria didelį stresą liudydami posėdyje, jaučia išgąstį. Paaiškėjo, kad tokią būseną lemia informacijos apie teismo procesą, liudytojų ir nukentėjusiųjų teises, žmogiško dėmesio teismuose trūkumas, savo teisių ir pareigų neišmanymas, nežinia. Įvertinusi tyrimo rezultatus, Nacionalinė teismų administracija (toliau – Administracija) nusprendė ieškoti priemonių liudytojų ir nukentėjusiųjų saugumui teismuose didinti.

2016 m. sukurtas savanorių tinklas Lietuvos teismuose.

Administracijos ir Lietuvos teismų atstovams apsilankius Norvegijos teismuose, perimta ten taikoma pasiteisinusi praktika, kai specialiai apmokyti savanoriai teismuose nukentėjusiesiems teikia žmogišką paramą ir informaciją apie teismo posėdį.

Savanorių funkcijos

Pagrindinė funkcija – **padeda teismo lankytojams**: bendrauja su liudytojais, nukentėjusiais, jiems pasakoja, kaip vyks teismo procesas (tačiau nekonsultuoja teisiniais klausimais); teismo lankytojams padeda susiorientuoti teismo pastate; prižiūri mažamečius vaikus, tėvams dalyvaujant procese; padeda išsiaiškinti, jei pilietis atvyko ne į tą teismą ar ne tuo laiku, ir kt.

Pagalba posėdžių salėse – nagrinėjant rezonansines baudžiamąsias bylas padeda teismo lankytojams, suteikdami reikiamos informacijos apie proceso eigą.

Pagalba teisme per renginius – padeda teismo personalui oficialiuose viešuose renginiuose, skirtuose visuomenei, ir uždaruose teismo renginiuose.

Savanorystė teisme: prasmingais darbais padedi ne tik kitiems, bet ir sau!

SAVANORIŲ ATRANKA

Kiekvienais metais rudens pradžioje vykdoma savanorystės teismuose viešinimo kampanija, kuria siekiama pritraukti naujų savanorių. Norintys tapti savanoriais, turi parašyti ir atsiųsti motyvacinį laišką el. paštu komunikacija@teismai.lt, kandidatai kviečiami į pokalbį su konkretaus teismo savanorių kuratoriumi, vėliau kandidatas į savanorius informuojamas el. paštu arba telefonu, ar buvo atrinktas į teismo savanorius. Atrinktas savanoris supažindinamas su teismo kolektyvu, patalpomis ir gali dalyvauti įvadinuose savanorių mokymuose. Mokymai sudaryti iš dviejų dalių: pirmoji – teisinė, joje pasakojama apie teismų sistemą, teismo procesą ir jo dalyvius; antroji labiau orientuota į praktiką, savanoriai sužino, kaip jaučiasi liudytojai ir nukentėjusieji teisme, kaip prieiti ir pradėti pokalbį su jais, kaip pasirūpinti savo emocine sveikata ir palaikyti motyvaciją.

SAVANORIŲ KURATORIAI

Neretai žmonėms, atvykusiems į teismą, tenka išgyventi ne pačių maloniausių akimirky. Daugelis atėjusiųjų pirmą kartą ne tik nežino, kaip elgtis, bet ir būna apimti baimės ar nerimo, pasitaiko ir tokių atvejų, kai dėl dalyvių emocijų stringa bylos nagrinėjimas. Todėl kuo daugiau žinių, kaip elgtis su žmonėmis, turi savanoris, tuo ne tik labiau užtikrinamas pažeidžiamų asmenų psichologinis ir emocinis saugumas, bet ir bylos nagrinėjimas vyksta sparčiau. Savanorių kuratoriai turėtų pagal galimybes organizuoti susitikimus su nevyriausybinių organizacijų atstovais, psichologais ir kitomis savanorių institucijomis, siekdami pasidalyti gerąja patirtimi ir rūpindamiesi, kad savanorių kompetencija nuolat augtų.

Svarbu, kad tiek savanorių kuratorius, tiek ir visas teismo kolektyvas suvoktų, kokia nepamainoma yra savanorio pagalba, todėl reikia pasirūpinti ne tik savanorių integravimu, budėjimo grafiko sudarymu, kompetencijos kėlimu, bet ir, numatant savanorių poreikį nagrinėjant konkrečias bylas, bendradarbiauti su teisėjais, suteikti šiems kuo daugiau informacijos apie naujus teismo savanorius ir jų žinias.

LIETUVOS TEISMAI

Specializuoti teismai

Bendrosios kompetencijos teismai

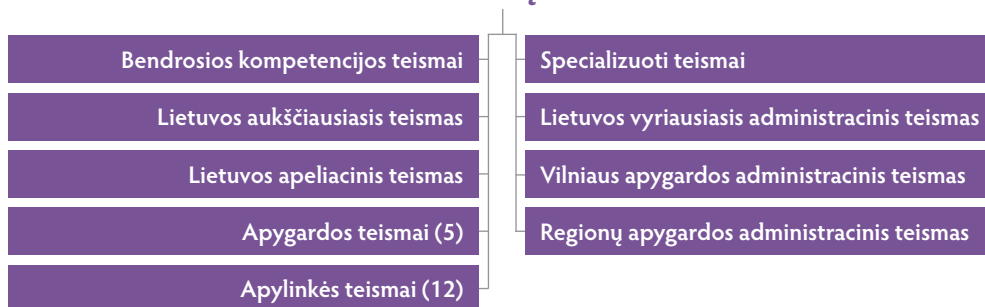

1

LIETUVOS TEISMAI

Kaip skelbia Administracija, Lietuvos teismuose per metus išnagrinėjama daugiau kaip 300 000 pačių įvairiausių bylų – civilinių, administracinių, baudžiamųjų¹. Visas jas nagrinėja Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo (toliau – Teismų įstatymas) ir kitų teisės aktų pagrindu įsteigti teismai, kurių visuma sudaro Lietuvos teismų sistemą.

Lietuvos teismų struktūra

SPECIALIZUOTI TEISMAI

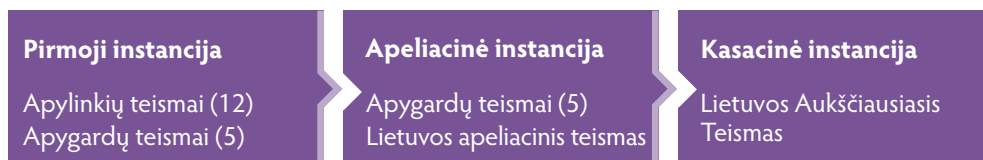
Specializuotiems teismams pavesta nagrinėti ginčus, kilusius viešojo administravimo srityje, t. y. tarp viešojo administravimo subjektų (ir jų viduje) ir privačių subjektų. **Pavyzdžiui, tokiai sričiai priskirtini mokesčiai ginčai, ginčai dėl ekonominių sankcijų taikymo, ginčai dėl viešojo administravimo subjektų netinkamai atliekamų ar neatliekamų veiksmų, ginčai dėl žalos, kurią sukėlė viešojo administravimo subjektų veiksmai, atlyginimo ir kt.** Tokio pobūdžio bylos nagrinėjamos dviejose instancijose – pirmojoje ir apeliacinėje.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pirmoji ir galutinė instancija administracinėms byloms, įstatymų priskirtoms jo kompetencijai (pavyzdžiui, dėl norminio teisės akto teisėtumo), ir apeliacinė instancija byloms, kurias išnagrinėjo administraciniai teismai, kaip pirmosios instancijos teismai.

BENDROSIOS KOMPETENCIJOS TEISMAI

Bendrosios kompetencijos teismai nagrinėja baudžiamąsias ir civilines bylas. Šios bylos gali būti įvairiausio pobūdžio ir sudėtingumo, todėl teisės aktuose yra numatyta tokių bylų paskirstymo teismams tvarka, kurią užtikrina ir Lietuvoje veikianti teismų instancinė sistema.

Teismų instancinė sistema

¹ Daugiau statistikos – www.teismai.lt.

Dalis baudžiamųjų bylų pirmąją instanciją yra nagrinėjamos apylinkės teismuose (dažniausiai dėl lengvesnių nusikalstamų veikų, pavyzdžiui, vagystės, nesunkaus sveikatos sutrikdymo, viešosios tvarkos pažeidimo ir kt.); apeliacinė instancija tokioms byloms yra apygardos teismas (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Panevėžio arba Šiaulių, priklausomai nuo to, kuriai apygardai priskirtas apylinkės teismas nagrinėjo bylą pirmąją instanciją). Jei baudžiamoji byla pirmąją instanciją nagrinėjama apygardos teisme (pavyzdžiui, dėl nužudymo, neteisėto disponavimo dideliu kiekiu narkotinių medžiagų, didelės vertės turto pasisavinimo ir kt.), apeliacine tvarka ją nagrinės Lietuvos apeliacinis teismas – jo pagrindinė kompetencija ir yra baudžiamųjų ir civilinių bylų nagrinėjimas apeliacine tvarka. **Lietuvos apeliacinis teismas** yra vienintelis tokio pobūdžio teismas Lietuvoje, jis veikia Vilniuje.

Visas šias bylas, nepriklausomai nuo to, koks teismas nagrinėjo pirmąją instanciją, kasacine tvarka (trečiaja instancija) nagrinėja **Lietuvos Aukščiausiasis Teismas** – jis vienintelis Lietuvoje vykdo tokias (kasacinės instancijos) funkcijas bendrosios kompetencijos teismų sistemoje.

Taigi Lietuvoje veikia teismų instancinė sistema, susidedanti iš pirmosios, apeliacinės ir kasacinės instancijų, kurių pagrindinė paskirtis yra užtikrinti, kad neįsiteisėtų neteisėti ir nepagrįsti teismų sprendimai, kad žemesnės instancijos teismų klaidos galėtų ir turėtų būti pastebimos ir efektyviai ištaisomos, kad asmenys, besinaudojantys teise į teisminę gynybą arba besiginantys nuo pareikštų kaltinimų teisme, turėtų teisę ir galimybę į jų atžvilgiu priimto teismo sprendimo peržiūrą bent vienoje instancijoje.

Visi teismai, neatsižvelgiant į jų rūšį ir (ar) pakopą, savo veikloje privalo vadovautis tais pačiais konstituciniais principais: teisėjų ir teismų nepriklausomumo, nešališkumo, sąžiningumo, pagarbos proceso dalyviams, ir kitais pamatiniais teisės principais. Teismai, būdami viena iš valstybės teisminę valdžią įgyvendinančių ir teisingumą vykdančių institucijų, turi veikti taip, kad visuomenė jais pasitikėtų.

Visuomenės pasitikėjimą teismais lemia įvairūs veiksniai:

- ▶ teisėjų kvalifikacija ir profesionalumas;
- ▶ gebėjimas spręsti bylas, vadovaujantis ne tik įstatymu, bet ir pamatiniais teisės principais;
- ▶ tinkamo teisinio proceso užtikrinimas;
- ▶ pagarba proceso dalyviams;
- ▶ baigiamųjų teismo aktų aiškumas byloje dalyvaujantiems asmenims ir kt.

Savanoris, įsitraukdamas į teismų veiklą, prisideda prie pasitikėjimo teismais didinimo ir, svarbiausia, padeda liudytojams ir nukentėjusiesiems jaustis drąsiau.

KAIP VYKSTA TEISMO PROCESAS?

2

Ikiteisminis tyrimas

Baudžiamosios bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme

Baudžiamosios bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme

Baudžiamosios bylos nagrinėjimas kasacinės instancijos teisme

2

KAIP VYKSTA TEISMO PROCESAS?

**Baudžiamasis procesas:
kaip prasideda ir kaip vyksta**

4 Kasacinė instancija

3 Apeliacinė instancija

2 Pirmoji instancija

1 Ikteisminis tyrimas

Baudžiamasis procesas visais atvejais prasideda tada, kai policijos ar kitų ikiteisminio tyrimo institucijų pareigūnai gauna duomenų apie galimai padarytą nusikalstamą veiką. Vienais atvejais yra būtina, kad tokią informaciją pateiktų pats nukentėjęs asmuo, parašydamas skundą ar pareiškimą dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo, kitais atvejais pakanka, kad ši informacija bet koku būdu taptų žinoma pareigūnams. Gavus šios informacijos, pradedamas ikiteisminis tyrimas – pirmoji baudžiamojo proceso stadija.

IKITEISMINIS TYRIMAS

Už ikiteisminio tyrimo atlikimą atsakingi pareigūnai ir prokurorai. Pagrindinė jų užduotis atliekant ikiteisminį tyrimą – nustatyti kuo tikslesnes nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes, galimai nusikalstamą veiką padariusį asmenį, surinkti duomenis, kurie teisme gali tapti įrodymais, ir taip paruošti bylą nagrinėti teisme.

Ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus ir paties ikiteisminio tyrimo eigą ir rezultatus kontroliuoja prokuroras.

Ikiteisminis tyrimas gali būti baigiamas įvairiai:

- ▶ jį nutraukiant, jei nustatoma, kad vis dėlto nepadaryta jokia nusikalstama veika;
- ▶ atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, jei, pavyzdžiui, kaltininkas susitaiko su nukentėjusiuoju;
- ▶ perduodant bylą į teismą, kai atliekant ikiteisminį tyrimą surenkama pakankamai duomenų, kad nusikalstama veika buvo padaryta ir ją galimai padarė nustatytas ir įtariamuoju pripažintas asmuo. Tokiu atveju prokuroras surašo kaltinamąjį aktą ir baudžiamąją bylą perduoda nagrinėti teismui. Nuo šio momento prasideda antras etapas – bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme.

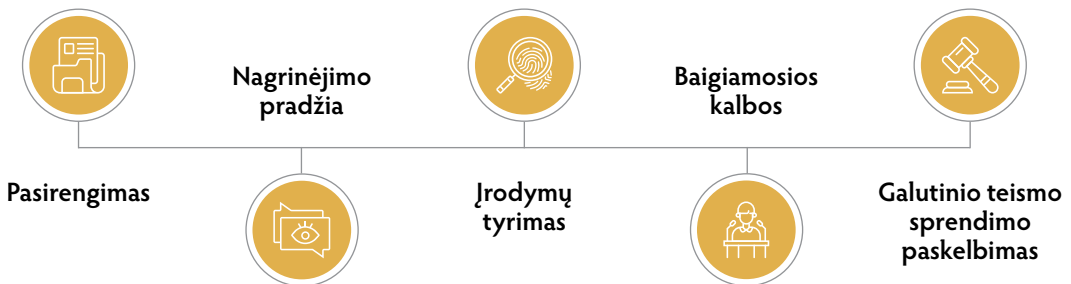
BAUDŽIAMOSIOS BYLOS NAGRINĖJIMAS PIRMOSIOS INSTANCIJOS TEISME

Dažniausiai apylinkių ir apygardų teismuose bylą nagrinėja vienas teisėjas ir tik išimtiniais atvejais, kai byla itin sudėtinga, teismo pirmininkas gali sudaryti trijų teisėjų kolegiją.

Tam tikrais atvejais pareigą bylą nagrinėti trijų teisėjų kolegijai numato įstatymas, pavyzdžiui, kai kaltinamajam gresia laisvės atėmimo bausmė iki gyvos galvos arba kai nagrinėjama baudžiamoji byla, kurioje kaltinamasis nusikalstamos veikos metu buvo Respublikos Prezidentu, Seimo ar Vyriausybės nariu, Konstitucinio Teismo teisėju, teisėju ar prokuroru.

Baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme stadijos

Pasirengimo nagrinėti baudžiamąją bylą etape teisėjas, kuriam paskirta nagrinėti baudžiamoji byla, su ja susipažįsta ir įsitikina, kad nėra jokių kliūčių bylą perduoti nagrinėti teisiama jame posėdyje, taip pat nusprendžia, kuriuos asmenis šaukti į teisiama jį posėdį. Teismo posėdžių sekretorius pagal teisėjo nurodymą išsiunčia jiems teismo šaukimus. Retesniais atvejais nukentėjusiajam gali būti siunčiamas teismo pranešimas, pavyzdžiui, jei nukentėjusysis jau buvo apklaustas anksčiau teisme arba teismas pripažįsta, kad dalyvavimas teismo posėdyje gali sukelti psichinę traumą ar kitokių sunkių padarinių. Teismo pranešimo paskirtis – informuoti apie vyksiančio teismo posėdžio laiką ir vietą, tačiau jis neįpareigoja atvykti, priešingai nei teismo šaukimas.

Visiems proceso dalyviams susirinkus į pirmą teisiama jį posėdį, teisėjas pradeda bylos nagrinėjimą, paskelbia, kokia baudžiamoji byla bus nagrinėjama, suteikia galimybę prisistatyti kaltinamajam, išaiškina proceso dalyviams jų teises ir pareigas. Po šių procedūrų liudytojai paprašomi išeiti iš teismo posėdžių salės ir už jos durų palaukti, kol teismo posėdžių sekretorius juos pakvies liudyti. Tokia tvarka numatyta tam, kad liudytojai prieš liudydami teismo posėdžių salėje negirdėtų kitų asmenų paaiškinimų. Nukentėjusysis turi teisę būti teismo posėdžių salėje visą procesą.

Po parengiamosios teisiamojo posėdžio dalies prasideda pati svarbiausia dalis – **įrodymų tyrimas**. Teismas, stebint visiems proceso dalyviams, patikrina per ikiteisminį tyrimą surinktus duomenis, apklausia nukentėjusiuosius ir liudytojus, ištiria rašytinius dokumentus, apžiūri daiktinius įrodymus, prašo ekspertų ir specialistų pateikti paaiškinimus, atlieka kitus procesinius veiksmus, priklausomai nuo to, kokie veiksmai buvo atlikti atliekant ikiteisminį tyrimą.

Įrodymų tyrimo etape iš esmės turi būti atlikti visi veiksmai, kurie buvo atliekami per ikiteisminį tyrimą:

- ▶ **jei atliekant ikiteisminį tyrimą buvo apklausti liudytojai, nukentėjusieji, tai bylą nagrinėjantis teismas turi patikrinti jų parodymus nagrinėdamas bylą teisme, tiesiogiai juos apklausdamas;**
- ▶ **jei atliekant ikiteisminį tyrimą buvo apžiūrėti kokie nors dokumentai ar daiktai, tai jie turi būti ištiriami apžiūrint ir teisme.**

Taip elgtis įpareigoja tiesioginio bylos nagrinėjimo principas, kuris įpareigoja bylą nagrinėjantį pirmosios instancijos teismą tiesiogiai ištirti visus duomenis, kuriais bus grindžiamas galutinis procesinis dokumentas.

Bylos nagrinėjimas baigiamas baigiamosiomis kalbomis ir kaltinamojo paskutiniu žodžiu. Baigiamosiose kalbose ir sakydami paskutinį žodį proceso dalyviai išdėsto savo poziciją dėl atlikto įrodymų tyrimo, surinktų ir ištirtų įrodymų vertinimo, skirtinos bausmės kaltininkui, pareikšto civilinio ieškinio pagrįstumo ir kitų aplinkybių, kurias teismas turi aptarti galutiniame procesiniame sprendime. Po jų teismas išeina priimti galutinio sprendimo.

Pirmosios instancijos teismas paprastai priima teismo nuosprendį², kuriuo asmuo pripažįstamas kaltu arba išteisinamas. Jei asmuo pripažįstamas kaltu, jam teismo nuosprendžiu skiriama bausmė arba jis gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, taip pat išsprendžiamas pareikšto civilinio ieškinio klausimas.

Teismo sprendimo priėmimas

Jei nuosprendis neapskundžiamas, jis įsiteisėja po 20 dienų nuo nuosprendžio paskelbimo

Jei nuosprendis apskundžiamas, jis įsiteisėja po apeliacinės instancijos teismo sprendimo

² Retais atvejais priimama nutartis, kuria baudžiamasis procesas nutraukiamas arba asmeniui taikomos priverčiamosios medicinos priemonės.

Proceso dalyviai³, manantys, kad teismas padarė klaidą, per 20 dienų nuo nuosprendžio paskelbimo arba, jei nedalyvavo skelbiant, nuo nuosprendžio gavimo dienos paduoda apeliacinį skundą, prašydami pakeisti ar panaikinti teismo nuosprendį. Tokiu atveju baudžiamasis procesas persikelia į kitą etapą – bylos nagrinėjimą apeliacinės instancijos teisme.

BAUDŽIAMOSIOS BYLOS NAGRINĖJIMAS APELIACINĖS INSTANCIJOS TEISME

Apeliacine tvarka baudžiamąsias bylas nagrinėja apygardos teismai arba Lietuvos apeliacinis teismas. Baudžiamąsias bylas apeliacine tvarka visada nagrinėja trijų teisėjų kolegija, kuriai vadovauja vienas teisėjas, paskirtas bylos nagrinėjimo pirmininku.

Apeliacine tvarka baudžiamoji byla gali būti nagrinėjama dvejopai: atliekant įrodymų tyrimą arba jo neatliekant. Tai priklauso nuo apeliacinio skundo prašymų (reikalavimų) ir teismo pozicijos.

Jei proceso dalyviai nepateikia prašymo iš naujo tirti pirmosios instancijos teisme jau iširtus įrodymus arba pateikti naujus įrodymus, kurių neturėjo galimybės pateikti anksčiau, bylos nagrinėjimą apeliacinės instancijos teisme sudaro dvi pagrindinės stadijos: parengiamoji teismo posėdžio dalis ir baigiamosios kalbos. Po to teismas išeina į pasitarimų kambarį priimti nutarties ar nuosprendžio.

Jei teismas proceso dalyvių prašymu arba savo iniciatyva nutaria byloje atlikti įrodymų tyrimą, jis atliekamas po parengiamosios teismo posėdžio dalies ir paprastai būna siauresnis nei pirmosios instancijos teisme. Liudytojais šaukiami tik tuo atveju, jei apeliacinės instancijos teismas byloje įžvelgia kokių nors netikslumų ar neaiškumų, kuriuos pašalinti gali vieno ar kelių liudytojų parodymai. Po įrodymų tyrimo stadijos prasideda baigiamųjų kalbų etapas, kurio paskirtis ta pati, kaip ir pirmosios instancijos teisme, – proceso dalyviams išdėstyti savo poziciją dėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, įvertinti apeliacinėje instancijoje tirtus įrodymus (jei įrodymų tyrimas atliktas) ir įsitikinti dėl apeliacinio skundo (ne)pagrįstumo.

Apeliacinės instancijos teismo nutartis⁴ ar nuosprendis⁵ skelbiami viešame teismo posėdyje ir įsiteisėja nuo jų paskelbimo momento. Nuo šio momento pradedamas vykdymo procesas. **Jei šalys mano, kad teismas netinkamai pritaikė įstatymų nuostatas, per tris mėnesius nuo apeliacinės instancijos teismo sprendimo paskelbimo (ne nuo įteikimo) jie gali dėl to paduoti kasacinį skundą.**

BAUDŽIAMOSIOS BYLOS NAGRINĖJIMAS KASACINĖS INSTANCIJOS TEISME

Minėta, kad kasacine tvarka bylas nagrinėja vienintelis teismas šalyje – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. **Savanoriui žinotina, kad šis teismas bylą nagrinėja tik teisės klausimais, netiria ir netikrina pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų faktinių aplinkybių.** Todėl kasacinės instanci-

³ Teisę paduoti apeliacinį skundą turi nuteistas, išteisintas, jo gynėjas, nukentėjęs, jo atstovas, civilinis ieškovas ir civilinis atsakovas. Liudytojas paduoti apeliacinio skundo negali.

⁴ Apeliacinės instancijos teismas nutartį priima tada, kai be pakeitimų palieka galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ar nutartį.

⁵ Apeliacinės instancijos teismas nuosprendį priima tada, kai pakeičia ar panaikina pirmosios instancijos teismo nuosprendį ar nutartį.

jos teisme veikia bylų atrankos kolegija, kuri patikrina pateiktą kasacinį skundą ir priima nagrinėti ne visus paduotus kasacinius skundus, o tik tuos, kurių nagrinėjimas gali būti reikšmingas formuojant teismų praktiką arba kuriuose Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjai, svarstydami skundo priėmimo klausimą, įžvelgia padarytų teisės pažeidimų arba tai, kad buvo suvaržytos proceso dalyvių teisės. **Net ir priėmęs nagrinėti skundą, kasacinės instancijos teismas niekada neatlieka įrodymų tyrimo, liudytojų neapklausia, dažnai bylas nagrinėja rašytinio proceso tvarka (nerengiamas joks teismo posėdis, proceso dalyviai nekviečiami atvykti).**

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, išnagrinėjęs bylą kasacine tvarka, priima nutartį, kuria gali:

- ▶ atmesti kasacinį skundą;
- ▶ panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį, paskesnes teismų nutartis ir bylą nutraukti;
- ▶ panaikinti apeliacinės instancijos teismo nuosprendį ar nutartį ir palikti galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ar nutartį su pakeitimais ar be pakeitimų;
- ▶ panaikinti apeliacinės instancijos teismo nuosprendį ar nutartį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka;
- ▶ pakeisti teismo nuosprendį ar nutartį.

KAS KĄ VEIKIA TEISME?

Pagrindiniai baudžiamojo proceso dalyviai

Liudytojo ir nukentėjusiojo procesinis statusas

Įtariamojo (kaltinamojo) procesinis statusas

Civilinis ieškovas ir civilinis atsakovas

Apklausa atliekant ikiteisminį tyrimą

Apklausa teisme

Vaiko ir pažeidžiamo liudytojo apklausos
teisme ypatumai

KAS KĄ VEIKIA TEISME?

PAGRINDINIAI BAUDŽIAMOJO PROCESO DALYVIAI

Pagrindiniai baudžiamojo proceso dalyviai

Viešieji proceso dalyviai, kurie procese dalyvauja vykdydami darbinės funkcijas

Privatūs baudžiamojo proceso dalyviai, kurių teisėms ir interesams procesas turi įtakos

Viešieji baudžiamojo proceso dalyviai

Teisėjas

Bylos nagrinėjimas, kaip ir teisingumo įgyvendinimas, pagrindiniais teisės aktais yra pavestas valstybės pareigūnams – teisėjams. Teisėjais dirba profesionalūs teisininkai, išlaikę teisėjo egzaminus ir davę priesaiką valstybei.

Prokuroras

Per ikiteisminį tyrimą kuruoja ir kontroliuoja bylos tyrimą. Nagrinėjant bylą teisme palaiko valstybinį kaltinimą ir atlieka kaltintojo funkciją.

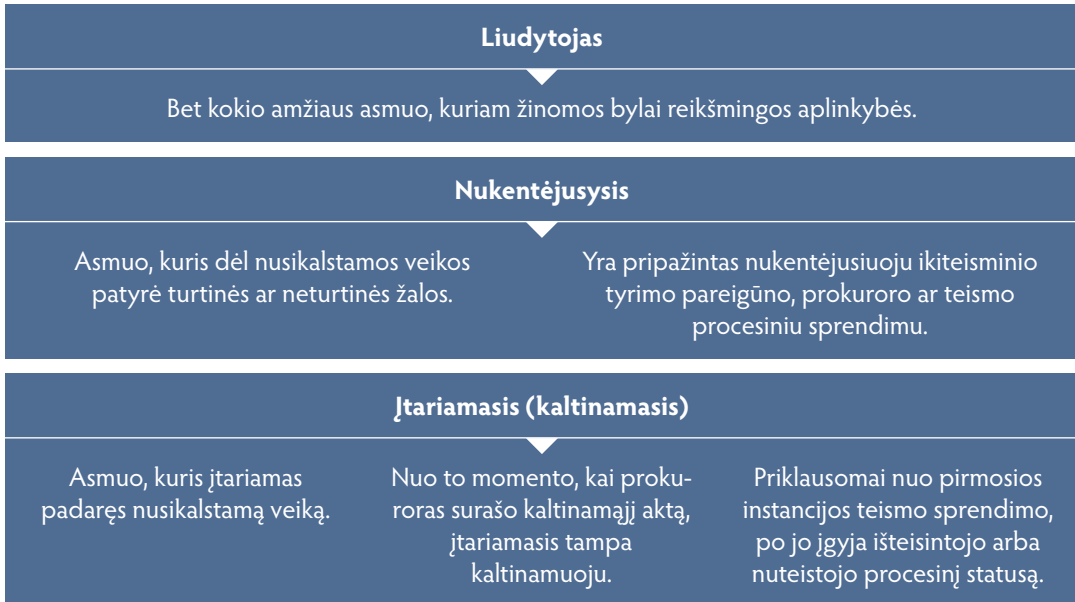
Teismo posėdžių sekretorius

Teismo pareigūnas, atsakingas už teismo posėdžio organizavimą, sklandžią jo eigą ir teismo posėdžio protokolo surašymą.

Savanoriui dažniausiai teisme gali padėti teismo posėdžių sekretorius, kurio funkcija – laikantis teisėjo nurodymų, suorganizuoti teismo posėdį (išsiųsti teismo šaukimus, pranešimus); prieš teismo posėdį patikrinti, kurie iš kviestų asmenų atvyko, ir informuoti apie tai teisėją; per teismo posėdį fiksuoti visą jo eigą, rašant teismo posėdžio protokolą. Teismo posėdžių sekretorius yra tas proceso dalyvis, į kurį derėtų kreiptis iškilus ir sprendžiant techninio ar organizacinio pobūdžio klausimus, pavyzdžiui, norint užpildyti prašymą dėl kelionės į teismą išlaidų kompensavimo, informuojant, kad yra reikalingas vertėjas, prašant sudaryti galimybę apklausti liudytoją pirmą ir kt.

Privatūs baudžiamoji proceso dalyviai

Privatūs proceso dalyviai baudžiamajame procese turi savarankiškų interesų, kurie ir apibrėžia jų teisinį statusą. Pavyzdžiui, nukentėjusysis baudžiamajame procese siekia apginti savo pažeistus interesus ir gauti žalos atlyginimą. **Civilinis ieškovas siekia įrodyti jam padarytos žalos faktą ir dydį, o civilinis atsakovas – nuo jam pareikšto civilinio ieškinio apsiginti. Įtariamasis (kaltinamasis) siekia apsiginti nuo jam reiškiamų įtarimų (kaltinimų) arba sušvelninti jam gresiančią baudžiamąją atsakomybę.** Liudytojas turi interesą būti apsaugotas nuo neigiamo baudžiamoji proceso poveikio ir duoti paaiškinimus saugioje aplinkoje ir kt.

LIUDYTOJO IR NUKENTĖJUSIOJO PROCESINIS STATUSAS

Labai reta baudžiamoji byla išnagrinėjama neapklausus nė vieno liudytojo. **Liudytojas – gyvas įrodymų šaltinis, galintis suteikti labai reikšmingos informacijos nustatant, kas įvyko ir kas kaltas dėl kilusio ginčo.** Todėl nesuklysimė teigdami, kad jei nebūtų liudytojų, daugiau nei pusė visų bylų, ypač baudžiamųjų, liktų neišnagrinėta. Tai dar labiau įpareigoja valstybę saugoti liudytoją nuo neigiamo baudžiamoji proceso poveikio ir atskleidžia savanorio veiklos prasingumą.

Liudytojo samprata baudžiamajame procese apibrėžiama taip: tai asmuo, žinantis kokių nors reikšmės bylai išspręsti turinčių aplinkybių. Šiuos duomenis asmuo gali būti įgijęs įvairiai: pats stebėdamas, girdėdamas arba kitaip suvokdamas įvykį ar su juo susijusias aplinkybes arba apie jį sužinojęs iš kitų asmenų, dokumentų. Aplinkybės, kuriomis asmuo įgijo tokių žinių, nėra svarbios. Svarbu tai, kad jis sugebėtų paaiškinti, iš kur sužinojo faktus, kuriuos nurodo pareigūnams ar teismui. Asmens, kaip liudytojo, apklausos tikslas – gauti informacijos apie bylai išspręsti reikšmingas aplinkybes. Taigi liudytojo paskirtis – suteikti visą jam žinomą informaciją bylas tiriantiems ir nagrinėjantiems pareigūnams ir teismui, kad galėtų būti įvykdytas teisingumas (Jurka ir kt., 2009).

Liudytoju gali būti kiekvienas asmuo, nesvarbu, koks jo amžius ir giminystės ryšiai su byloje dalyvaujančiais asmenimis, – ir mažametis vaikas, ir labai senovo amžiaus asmuo. Nustatant,

ar asmuo apskritai geba duoti parodymus teisingumo vykdymo procese, pirmiausia būtina įvertinti, ar jis pajėgus pažinti įvairius reiškinius, juos užfiksuoti sąmonėje ir neiškryptai, nefantazuodamas perpasakoti įsimintas aplinkybes kitiems asmenims. Toks asmens gebėjimas nustatomas kiekvienoje byloje individualiai, atsižvelgiant į konkretaus žmogaus asmenines, fizines, psichologines ir kognityvines savybes (Murauskienė, 2015).

Nukentėjusysis yra asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos. Jei nusikalstama veika susijusi su žmogaus žūtimi (pavyzdžiui, eismo įvykis ar nužudymas), nukentėjusiuoju pripažįstamas nuo nusikalstamos veikos mirusio asmens šeimos narys ar artimas giminaitis, kuris dėl žuvusio asmens mirties patyrė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos.

Nukentėjusiojo vaidmuo baudžiamajame procese yra dvejopas. Viena vertus, jis yra žalą patyręs asmuo, turintis teisę reikalauti, kad ta žala būtų atlyginta, kaltas asmuo būtų teisingai nubaustas ir būtų įvykdytas teisingumas. Kita vertus, nukentėjusysis žino bylai išspręsti reikšmingų aplinkybių. Todėl jis turi ir antrą vaidmenį, sutampantį su liudytojo, – gavus šaukimą atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą ir duoti teisingus parodymus apie visas žinomas aplinkybes. Šioje dalyje liudytojo ir nukentėjusiojo procesiniai statusai iš esmės sutampa ir yra numatytos tos pačios teisės ir pareigos.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad nukentėjusiuoju baudžiamajame procese gali būti pripažįstamas ir toks asmuo, kuris nesugeba duoti parodymų, pavyzdžiui, vos tik gimęs kūdikis. Tokiu atveju baudžiamajoje byloje jis pripažįstamas nukentėjusiuoju, tačiau visas savo teises (pareikšti civilinį ieškinį, paduoti apeliacinį ar kasacinį skundą ir pan.) jis įgyvendina per atstovą pagal įstatymą. Vienintelė teisė, pagal įstatymą jokiomis aplinkybėmis negalinti būti perleidžiama atstovui, yra teisė duoti parodymus vietoj nukentėjusiojo.

Liudytojas ir nukentėjusysis atliekant ikiteisminį tyrimą ir vykdant bylos nagrinėjimą teisme turi tokias sutampančias teises:

- ▶ **Duoti parodymus gimtąja kalba.** Jei liudytojo gimtoji kalba nėra lietuvių, jis turi teisę naudotis valstybės atlyginamomis vertėjo paslaugomis.
- ▶ **Taikyti apsaugos nuo neigiamo baudžiamajo proceso poveikio priemonės.** Esant Baudžiamajo proceso kodekse numatytiems pagrindams, liudytojas turi teisę, prieš duodamas parodymus, prašyti taikyti anonimiškumą ar dalinį anonimiškumą. Taip pat jis turi teisę duoti parodymus neslėpdamas savo tapatybės ir pagrindinių anketinių duomenų, tačiau prašyti leisti duoti parodymus kaltininkui nedalyvaujant arba dalyvaujant fiziškai esant kitoje patalpoje. Tokia apklausos forma leidžia apsaugoti liudytoją nuo ypač žalingo kontakto su kaltininku akis į akį.
- ▶ **Gauti patirtų kelionės į liudijimo vietą išlaidų atlyginimą.** Norėdamas gauti tokių išlaidų atlyginimą, ikiteisminio tyrimo pareigūnui ar prokurorui (jei kalbama apie ikiteisminį tyrimą) arba teismui (jei kalbama apie apklausą bylą nagrinėjant teisme) liudytojas turi pateikti patirtas kelionės išlaidas patvirtinančius dokumentus (kvitą už bilietus ar degalus, apmokėjimo už apgyvendinimo paslaugas dokumentus, jei dėl apklausos laiko ir vietos teko apsigyventi viešbutyje, ir pan.).

- ▶ **Turėti atstovą.** Baudžiamojo proceso kodeksas numato galimybę liudytojui turėti trejopo pobūdžio atstovą: atstovą pagal įgaliojimą, atstovą pagal įstatymą, lydintį asmenį.

Atstovu pagal įgaliojimą paprastai būna advokatas, jo padėjėjas ar kitas teisinį išsilavinimą turintis asmuo. Atstovo funkcija – suteikti kvalifikuotą teisinę pagalbą, o jo veiklos pagrindas – su atstovaujamoju pasirašyta teisinių paslaugų sutartis. Atstovą pagal įgaliojimą gali turėti ir nukentėjęsysis, ir liudytojas baudžiamajame procese. Jei nukentėjęsysis neturi lėšų pats apmokėti už atstovo paslaugas, jis turi teisę prašyti, kad jam būtų skiriamas valstybės garantuojamą teisinę pagalbą teikiantis atstovas pagal įgaliojimą. Tokiu atveju reikia kreiptis į Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą, pateikiant procesinį sprendimą, kuriuo asmuo pripažintas nukentėjusiuoju.

Atstovu pagal įstatymą gali būti vaiko, senyvo, neveiksnaus, fizinį ar psichinį trūkumą turinčio liudytojo ar nukentėjusiojo šeimos narys, globėjas, rūpintojas, įstaigos, kuri rūpinasi tokiu asmeniu, darbuotojas. Toks asmuo atstovu pagal įstatymą byloje paskiriamas ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar teismo sprendimu. Atstovo pagal įstatymą pagrindinė misija – įgyvendinti tas atstovaujamojo teises, kuriomis jis pats negali pasinaudoti, pavyzdžiui, pareikšti civilinį ieškinį, paduoti apeliacinį skundą ir pan., ir rūpintis, kad nebūtų pažeidžiami atstovaujamojo interesai.

Nukentėjusįjį lydintis asmuo yra Lietuvos teisės naujovė, įtvirtinta tik 2016 m. kovo 1 d. ir skirta užtikrinti pažeidžiamo nukentėjusiojo poreikį jaustis visapusiškai saugiam per baudžiamąjį procesą. Juo gali būti nevyriausybinės organizacijos atstovas, socialinis darbuotojas, psichologas, pedagogas ar kitas asmuo, kuriuo nukentėjęsysis (prireikus ir liudytojas) pasitiki. Savanoris, lydintis nukentėjusįjį į teismo posėdį, taip pat gali tapti lydinčiu asmeniu. Šiuo atveju jis turi laikytis atitinkamų Baudžiamojo proceso kodekse numatytų pareigų, t. y. atliekant ikiteisminį tyrimą ir bylą nagrinėjant teisme privalo laikytis nustatytos tvarkos, o jo dalyvavimas baudžiamajame procese ar atskirose jo dalyse gali būti apribotas ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nutarimu arba ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartimi, kai toks dalyvavimas prieštarauja nukentėjusiojo interesams arba trukdo tirti ar nagrinėti bylą.

Nukentėjęsysis, palyginti su liudytoju, turi ir papildomų teisių, tokių kaip:

- ▶ **Pareikšti civilinį ieškinį.** Nukentėjęsysis, kuriam nusikalstamais veiksmais galėjo būti padaryta turtinė ir (ar) neturtinė žala, turi teisę pareikšti civilinį ieškinį. Civilinis ieškinytis pareiškiamas paduodant jį ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar teismui bet kuriuo proceso metu, tačiau ne vėliau kaip iki įrodymų tyrimo teisme pradžios⁶; praleidus šį terminą, nukentėjęsysis netenka galimybės pareikšti civilinį ieškinį baudžiamajame procese.
- ▶ **Aktyviai dalyvauti procese teikiant prašymus, bylai reikšmingus duomenis, susipažįstant su ikiteisminio tyrimo medžiaga, lankantis teismo posėdžiuose.** Šios nukentėjusiojo teisės atskiria jo procesinį statusą nuo liudytojo procesinio statuso, kadangi pastarasis neturi galimybės aktyviai dalyvauti procese ir jo dalyvavimas apsiriboja parodymų davimu. Svarbu paminėti, kad nukentėjęsysis turi teisę, o ne pareigą aktyviai dalyvauti, todėl tuo atveju, jei jis nepageidauja dalyvauti procese, pareikšti savo nuomonės visais su procesu susijusiais klausimais, gali to nedaryti arba šias savo teises įgyvendinti per atstovą pagal įgaliojimą arba pagal įstatymą.

⁶ Baudžiamojo proceso kodekso 112 straipsnio 1 dalis.

Liudytojais ir nukentėjusieji turi šias sutampančias pareigas

Gavus šaukimą, atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą.

Duoti teisingus parodymus. Prieš kiekvieną apklausą, nepriklausomai nuo to, ar ji vyksta per ikiteisminį tyrimą ar teisminį bylos nagrinėjimą, liudytojas ar nukentėjusysis ne tik įspėjamas dėl baudžiamosios atsakomybės už melagingų parodymų davimą, bet ir prisaikdinamas sakyti tiesą.

ĮTARIAMOJO (KALTINAMOJO) PROCESINIS STATUSAS

Įtariamasis (kaltinamasis) yra asmuo, dėl kurio galimai padarytų neteisėtų veiksmų ir vyksta baudžiamasis procesas. Taigi šis procesinis statusas yra tarsi centrinė figūra, todėl neatsitiktinai ir įtariamojo (kaltinamojo) teisių katalogas yra labai platus.

Pagrindinės įtariamojo (kaltinamojo) teisės yra šios:

- ▶ teisė žinoti, dėl ko jis sulaikomas ar suimamas;
- ▶ jam suprantama kalba turi būti skubiai ir nuodugniai pranešta apie jam pareikšto kaltinimo pobūdį bei pagrindą, jis turi turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti gynybai, pats apklausti liudytojus arba prašyti, kad liudytojai būtų apklausti, nemokamai naudotis vertėjo paslaugomis, jeigu nesupranta ar nekalba lietuviškai;
- ▶ gali gintis pats arba per pasirinktą gynėją, o neturėdamas pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti turi nemokamai gauti teisinę pagalbą įstatymo, reglamentuojančio valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą, nustatyta tvarka;
- ▶ turi teisę į gynybą: gali gintis pats arba per pasirinktą gynėją, o neturėdamas pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti turi nemokamai gauti teisinę pagalbą įstatymo, reglamentuojančio valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą, nustatyta tvarka;
- ▶ turi teisę į sąžiningą baudžiamąjį procesą, kuris apima tokius elementus, kaip teisę į bylos nagrinėjimą per kuo trumpiausią laiką, viešą bylos nagrinėjimą, nešališką ir teisėtos sudėties teismą ir kt.

CIVILINIS IEŠKOVAS IR CIVILINIS ATSAKOVAS

Civilinis ieškovas

Fizinis ar juridinis asmuo, kuris baudžiamojame bylose reikalauja atlyginti dėl įtariamojo (kaltinamojo) nusikalstamos veikos patirtą turtinę ar neturtinę žalą.

Civilinis atsakovas

Fizinis ar juridinis asmuo, kuris materialiai atsakingas už įtariamojo (kaltinamojo) padarytą nusikalstamą veiką.

Dažniausiai nukentėjusysis ir civilinis ieškovas baudžiamajame procese sutampa, tačiau gali atsitikti taip, kad žala buvo padaryta juridiniam asmeniui, kuris negali įgyti nukentėjusiojo statuso, todėl jis procese dalyvauja tik kaip civilinis ieškovas. Taip pat galima situacija, kai nusikalstama veika padaroma nukentėjusiojo mažamečio ar nepilnamečio atžvilgiu, todėl turtinę žalą (pavyzdžiui, dėl gydymo išlaidų) patiria nukentėjusiojo tėvai, kurie ir pripažįstami civiliniais ieškovais tokioje situacijoje.

Gali pasitaikyti situacijų, kai žalos atlyginimo yra reikalaujama ne iš įtariamojo (kaltinamojo), o iš kitų asmenų, kurie laikomi materialiai atsakingais, pavyzdžiui, nepilnamečio įtariamojo (kaltinamojo) tėvų, suaugusio įtariamojo (kaltinamojo) darbdavio, draudiko.

Liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos tvarka ir eiga

Apklausa atliekant ikiteisminį tyrimą	Apklausa teisme
Apklausia pareigūnas, prokuroras, rečiau teisėjas	Apklausia teismas, prisaikdinęs duoti teisingus parodymus
Paprastai apklausoje nedalyvauja įtariamasis	Paprastai apklausoje dalyvauja kaltinamasis, jo dalyvavimas ribojamas tik išimtiniais atvejais

APKLAUSA ATLIEKANT IKITEISMINĮ TYRIMĄ

Apklausas atliekant ikiteisminį tyrimą paprastai vykdo policijos pareigūnai, retesniais atvejais – prokuroras. Jei prokuroras mano, kad liudytojas dėl objektyvių priežasčių negalės būti apklaustas nagrinėjant bylą teisme (planuoja išvykti gyventi į užsienį, jo sveikatos būklė yra bloga, jis gali vengti atvykti į apklausas bijodamas įtariamojo keršto ir pan.), jis turi galimybę prašyti ikiteisminio tyrimo teisėjo, kad šis atliktų liudytojo apklausą. Apklausa, atlikta ikiteisminio tyrimo teisėjo, turi pranašumą prieš pareigūno ar prokuroro atliktą apklausą todėl, kad per šią apklausą duotais parodymais galės remtis ir bylą iš esmės nagrinėjantis teismas, jei nepavyks liudytojo apklausti teisme.

Liudytojas atliekant ikiteisminį tyrimą gali būti apklausiamas vieną arba daugiau kartų. Pareigūnams rekomenduojama vengti pakartotinių apklausų, tačiau neretai jos būna neišvengiamos, kai reikia patikrinti atliekant ikiteisminį tyrimą paaiškėjusias naujas aplinkybes, įtariamojo alibi ir pan.

Atliekant ikiteisminį tyrimą liudytojas į apklausą kviečiamas šaukimu, kuriame nurodoma tiksli apklausos vieta ir laikas, telefonu arba kitais būdais, pavyzdžiui, elektroniniu laišku. Jei šaukimu iškvieistas liudytojas, nesant svarbių priežasčių, neatvyksta į apklausą, jam gali būti skirta bauda arba priimtas sprendimas jį atvesdinti. Jei liudytojas buvo šauktas telefonu, elektroniniu laišku arba kitu būdu (ne šaukimu), nei bauda už neatvykimą, nei atvesdinimas negali būti taikomi. **Svarbu liudytojui paaiškinti, kad, gavęs šaukimą ir dėl rimtų priežasčių negalėdamas atvykti į apklausą, jis turi apie tai informuoti šaukime nurodytą asmenį ir susitarti su juo dėl kito apklausos laiko.** Praktikoje svarbiomis priežastimis laikomos liga, iš anksto suplanuota išvyka į užsienio valstybę, neatidėliotini darbiniai (tarnybiniai) reikalai ir pan. Šios aplinkybės turi būti patvirtinamos dokumentais – medikų pažymomis, kelionių bilietais ir pan.

Ikiteisminio tyrimo apklausos eiga

Apklausoje pas ikiteisminio tyrimo pareigūną ar prokurorą paprastai dalyvauja tik apklausą vykdantis pareigūnas ir liudytojas. Apklausa vykdoma tokia tvarka: iš pradžių nustatoma atvykusio asmens tapatybė, išsiaiškinami reikiami anketiniai duomenys (vardas, pavardė, gyvenamoji vieta, telefono numeris ir kt.) ir santykiai su įtariamuoju, išaiškinamos liudytojo turimos teisės ir pareigos). Tada pradeda liudytojo apklausa, pirmiausia pasiūlant papasakoti viską, kas liudytojui žinoma apie tiriamą įvykį. Po laisvo pasakojimo liudytojui užduodami klausimai. Po apklausos liudytojui pasiūloma perskaityti apklausos protokolą, patikrinti, ar pareigūnas viską suprato ir užrašė teisingai. Susipažinęs su apklausos protokolu, liudytojas jį turi pasirašyti, taip patvirtindamas jo teisingumą. **Labai svarbu rekomenduoti liudytojui visais atvejais perskaityti protokolą, nes, patvirtinus jo teisingumą parašu, ateityje gali būti sunku ištaisyti galimas pareigūno padarytas klaidas protokole**, pavyzdžiui, ne visai tiksliai su-prastą ir (ar) užrašytą liudytojo atsakymą į klausimą ir pan.

Jei apklausą atlieka ikiteisminio tyrimo teisėjas, apklausos taisyklės yra panašios į aprašytąsias. **Skirtumai tik keli:**

Pirma, apklausa vyksta apylinkės teisme ir ją vykdo ikiteisminio tyrimo teisėjas.

Antra, liudytojas ne tik įspėjamas dėl baudžiamosios atsakomybės už melagingų parodymų davimą, bet ir prisaikdinamas sakyti tiesą.

Duodamas priesaiką liudytojas, uždėjęs delną ant Konstitucijos, turi pasakyti šį tekstą:

„Aš (vardas, pavardė), suvokdamas savo žodžių prasmę ir atsakomybę už juos, prisiekiu sakyti tik tiesą ir nieko nenutylėti. Tepadedama man Dievas.“

Prisiekti galima ir pasirenkant priesaikos tekstą be paskutinio sakinio. Priesaikos neduoda jaunesni nei 16 metų liudytojai (todėl, kad jie dėl savo nepakankamos brandos negali suprasti priesaikos esmės ir ji taptų beprasmė). Taip pat negali būti prisaikdinami įtariamojo šeimos nariai ar artimi giminiai, kurie naudojami teise neduoti parodymų.

Trečia, ikiteisminio tyrimo teisėjo vykdomoje apklausoje privalo dalyvauti prokuroras.

Ketvirta, apie apklausos laiką ir vietą reikia informuoti įtariamąjį ir jo gynėją – jie turi teisę

dalyvauti tokioje apklausoje ir užduoti klausimus liudytojui. Šis ypatumas numatytas dėl to, kad ikiteisminio tyrimo teisėjui duoti parodymai bylą nagrinėjant teisme gali būti pripažinti įrodymais ir toks ikiteisminio tyrimo teisėjo apklaustas liudytojas gali būti nekviečiamas liudyti teisme. Todėl atliekant ikiteisminį tyrimą, užtikrinant įtariamąjį teisę į gynybą ir sąžiningą baudžiamąjį procesą, jam sudaroma galimybė bent kartą tiesiogiai išgirsti liudytojo parodymus ir užduoti klausimus. Jei liudytojas baiminasi įtariamąjį, nenori duoti parodymų jo akivaizdoje, Baudžiamojo proceso kodekse numatyta galimybė apklausą vykdyti taip, kad įtariamasis su savo gynėju apklausą stebėtų būdami kitoje patalpoje, o klausimus liudytojui užduotų per ikiteisminio tyrimo teisėją.

APKLAUSA TEISME

Pirmosios instancijos teismas privalo tiesiogiai patikrinti visus atliekant ikiteisminį tyrimą surinktus duomenis. Liudytojo parodymai tikrinami jį apklausiant žodine tvarka teisiama jame posėdyje, dalyvaujant kitiems proceso dalyviams ir suteikiant jiems teisę užduoti klausimus liudytojui. Todėl pagrindinis savanorio darbas vyksta šiuo baudžiamojo proceso etapu. Nagrinėjant bylą apeliacine tvarka, liudytojų apklausa atliekama ne visais atvejais.

Apklausoje teisme eiga

Kai prasideda teismo posėdis, jo parengiamojoje studijoje teisėjas paprašo liudytojų išeiti iš teismo posėdžių salės ir palaukti už durų, kol bus pakviesti liudyti. Teisėjas, išklauses proceso dalyvių nuomonę, sudaro proceso dalyvių apklausoje eilės tvarką. Pirmiausia parodymus duoti pasiūloma kaltinamajam. Jis gali atsisakyti duoti parodymus arba juos duoti įrodymų tyrimo pabaigoje. Tada apklausiami nukentėjusieji ir liudytojai. Jeigu liudytojas skuba ir dėl svarbių priežasčių negali ilgai laukti savo apklausoje eilės, prieš prasidedant teismo posėdžiui, jis apie tai gali informuoti teismo posėdžių sekretorių, ir šis atitinkamai informuos teismą. Esant galimybei, teisėjas atsižvelgs į liudytojo prašymą apklausti jį pirmą ir, jei proceso dalyviai neprieštaraus, po apklausoje leis išeiti iš teismo posėdžių salės.

Kiekvienas liudytojas apklausiamas atskirai, dar neapklaustiems liudytojams tuo metu nesant teismo posėdžių salėje.

Liudytojas gali naudotis užrašais tais atvejais, kai parodymai susiję su kokiais nors skaičiais ar kitokiais duomenimis, kuriuos sunku atsiminti. Šiuos užrašus, teismui ar proceso dalyviams pareikalavus, liudytojas turi pateikti susipažinti. Jei reikia, šie užrašai gali būti pridedami prie bylos.

VAIKO IR PAŽEIDŽIAMOJO LIUDYTOJO APKLAUSOS TEISME YPATUMAI

Kaip ir atliekant ikiteisminį tyrimą, apklausiant vaiką teisme turi dalyvauti jo atstovas pagal įstatymą (vienas iš tėvų, globėjų, rūpintojų) ir psichologas, padedantis atlikti apklausą.

Jaunesnis nei 16 metų vaikas po apklausos išlydimas iš teismo posėdžių salės, jeigu teismas nepripažįsta, kad jam būtina pasilikti.

Vaikams klausimai užduodami tik per teisiamojo posėdžio pirmininką, o prirėikus – per atstovą.

Kai tai būtina dėl nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių, nukentėjusiajam teismo nutartimi gali būti leista dalyvauti ne visą bylos nagrinėjimo laiką. Toks nukentėjusysis teisiamejame posėdyje taip pat gali būti neapklausiamas. Šiuo atveju teisme turi būti balsu perskaitomi parodymai, nukentėjusiojo duoti ikiteisminio tyrimo teisėjui, arba paskelbiamas atliekant ikiteisminį tyrimą padarytas garso ir vaizdo įrašas.

Saugant liudijantį vaiką ir (ar) pažeidžiamą asmenį nuo pakartotinės viktimizacijos ar kitų neigiamų padarinių, teismo nutartimi kaltinamajam ir kitiems proceso dalyviams, išskyrus valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovą arba psichologą, gali būti neleista būti patalpoje, kurioje atliekama apklausa. Tokiu atveju privalomai turi būti daromas garso ir vaizdo įrašas, o kaltinamajam ir kitiems proceso dalyviams turi būti sudaromos sąlygos stebėti ir girdėti apklausą iš kitos patalpos ir apklausiamam asmeniui užduoti klausimus per teisėją ar teisimą.

Teismo posėdžių salės schema

KAM IR KAIP GALI PADĖTI TEISMO SAVANORIS?

Nukentėjusieji ir liudytojai

Lankytojai su vaikais

Teismo lankytojai ir kiti proceso dalyviai

Teismo personalas

Bendravimas su ypatingų poreikių turinčiais asmenimis

KAM IR KAIP GALI PADĖTI TEISMO SAVANORIS?

Savanorystės idėja gimė siekiant padėti teisme saugiau jaustis nukentėjusiesiems ir liudytojams, tačiau praktika rodo, kad pagalbos gali prireikti ne tik jiems. Teismo savanoris gali padėti kiekvienam teismo patalpų lankytojui.

NUKENTĖJUSIEJI IR LIUDYTOJAI

Į teismą nukentėjusieji ir liudytojai ateina patyrę įvairiausių išgyvenimų ir susiduriantys su iššūkiais. Asmuo, dalyvavęs traumuojančiame įvykyje ar jį stebėjęs, gali susidurti su ilgalaikiais neigiamais padariniais. **Savanoriai nukentėjusiesiems ir liudytojams gali suteikti informacijos apie teismo procesą, sustiprinti saugumo jausmą duodant parodymus, teikti emocinę paramą.** Tiek nukentėjusiojo, tiek liudytojo savijauta duodant parodymus gali priklausyti nuo daugybės veiksnių, pavyzdžiui, santykio su kaltinamaisiais, keršto baimės, nuovargio dėl užsitęsusio ikiteisminio tyrimo, patirties dalyvaujant kituose procesiniuose veiksmuose ir kt., tad palaikymas ir supratimas jiems labai reikalingas.

LANKYTOJAI SU VAIKAIS

Gana reta, tačiau pasitaikanti situacija, kai į teismą atvyksta žmonės su mažais vaikais. Teismo lankytojai dažnai nežino, kad vaikai posėdžių salėje dalyvauti negali, arba tiesiog neranda, kas galėtų prižiūrėti vaiką. **Savanoris gali vaikui aprodyti teismo rūmus, papasakoti apie teisėjų darbą.** Praverstų iš anksto pasirūpinti priemonėmis, kurių gali prireikti posėdžiui užsitęsęs: piešimo, spalvinimo reikmenimis, keletu stalo žaidimų. Tuo metu tėvai jaučiasi ramūs, kad jų vaiku pasirūpinta, ir gali susitelkti tik į liudijimą.

TEISMO LANKYTOJAI IR KITI PROCESO DALYVIAI

Teismas yra vieta, kur žmonės atvyksta ne tik tada, kai yra kviečiami liudyti. Teisme savanoris gali sutikti advokatų, prokurorų, ekspertų, specialistų ir kitų lankytojų. **Savanoris gerai orientuojasi teismo patalpose, todėl į jį galima kreiptis norint surasti reikiamą posėdžių salę, raštinę ar kilus įvairių kitų klausimų.** Bendraudamas su teismo lankytojais savanoris gali užsiimti švietėjiška misija – plačiau papasakoti apie teismo savanorių veiklą, pasidalyti gerąja patirtimi.

TEISMO PERSONALAS

Teismų sistemoje dirba daug žmonių ir jų patirtis bendraujant su teismo savanoriais labai skirtinga – vieniems į pagalbą pasitelkti savanorius nagrinėjant sudėtingas bylas tapo įprasta, tačiau gali būti, kad kai kurie teismo darbuotojai apie teismo savanorių veiklą bus tik girdėję. **Bendraudamas su teismo personalu savanoris gali suteikti išsamios informacijos apie tai, kuo naudingas jo buvimas teisme, pasidalyti gerosios patirties pavyzdžiais ir taip paskatinti teisėjus dažniau kviesti savanorius į pagalbą bylose, kurios jų dalyviams gali būti emociškai jautrios.**

Savanoris taip pat gali padėti teismo personalui organizuojant renginius visuomenei, teisme lankantis moksleiviams.

BENDRAVIMAS SU YPATINGŲ POREIKIŲ TURINČIAIS ASMENIMIS

Bendraudami su žmogumi, turinčiu negalią ar kitokį sutrikimą, išlikite dėmesingi, ramūs, priimkite asmens kitoniškumą. Prieš padedant neįgaliajam, visada turi būti pasiklausama, ar jam pagalba reikalinga. **Paprastai žmonės su negalia apie savo būklę patys žino geriausiai, todėl galima jų pačių paklausti, ar ir kaip jiems padėti.** Jei siūlymas padėti nebus priimtas, neįsižeiskite. Jei žmogus atvyko su lydinčiu asmeniu, į jį pagalbos kreipkitės tik tuomet, jei bendravimas su pačiu neįgaliaju neveiksmingas. Bendraukite atvirai, nesivaržykite pasakyti, jei ko nors nesupratote, paprašykite pakartoti.

Žmonių, turinčių negalią, pagalbinės priemonės (neįgaliojo vežimėliai, ramentai, vaikštytės ir pan.) yra jų privačios erdvės dalis, todėl negavę sutikimo nelieskite jų, pavyzdžiui, nestumkite neįgaliojo vežimėlio, neimkite palaikyti aklo žmogaus baltosios lazdelės, jei to jūsų neprašo.

Klausos sutrikimų turintys asmenys

Žmonėms, turintiems klausos sutrikimų, informacija suprantama per vizualines priemones – gestų kalbą, lūpų kalbą, susirašinėjimą. Bendraudami naudokite mimiką, kūno kalbą, kitus neverbalinės informacijos būdus. Atsistokite arba atsisėskite pakankamai arti, kad asmuo jus gerai matytų, kalbėdami neatsukite nugaros, nevaikščiokite. Net jei bendraujate padedant vertėjui, palaikykite akių kontaktą su pašnekoju. **Kalbėkite trumpais, aiškiais sakiniais, darykite pauzes. Perdėtai negestikuliuokite, žodžius tarkite aiškiai, tačiau nepersistenkite, nes taip iškraipysite natūralius lūpų judesius ir bus sunku jus suprasti.** Bendraujant grupėje svarbu atsisėsti taip, kad negirdintysis matytų visų kalbančiųjų veidus. Jeigu nesiseka susikalbėti, žodžius užrašykite. Galima paprašyti, kad klausos negalią turintis asmuo aptartą turinį pakartotų, norint įsitikinti, kad jis nepraleido svarbios informacijos.

Regėjimo negalią turintys asmenys

Regėjimo negalią turintys asmenys aplinkoje orientuojasi ir informaciją gauna lytėdami ir (arba) klausydami. Šie žmonės paprastai gali gauti ir pateikti informaciją Brailio raštu. Regėjimo negalią turintys asmenys naudojami baltąja lazdele, kad galėtų pajaušti kelyje esančias kliūtis ir orientyrus. Atvykusiam į teismą regėjimo negalią turinčiam asmeniui svarbu aiškiai apibūdinti galimas kliūtis ar nepatogius įėjimus: kur durys, laiptai, ar yra kokių papildomų kliūčių įeinant, taip pat atsakyti į asmens klausimus. Sutikę regėjimo negalią turintį asmenį prisistatykite, nurodykite, kas esate. Lydėdami tokį asmenį teismo patalpose nepamirškite pasiūlyti parankės, tačiau be jo sutikimo patys neimkite už rankos ar paran-

kės, nestumkite priešais save. Einant pro duris ar siaurus praėjimus lydinčiam asmeniui reikėtų praeiti pirmam, o regėjimo negalią turintį žmogų vesti paskui save. **Vaikstant po teismo patalpas padėtų aiškus aplinkos apibūdinimas, ėjimo krypties nurodymas, nusakymas, kur yra daiktai, perspėjimas. Pavyzdžiui, „Dabar kilsime trimis laiptais aukštin“; „Atsargiai, jau beveik nusileidome žemyn, liko paskutinė laiptų pakopa“; „Kėdė yra jums iš dešinės, maždaug per du žingsnius“ ir pan. Norėdami perduoti regėjimo negalią turinčiam asmeniui kokius nors daiktus, juos įvardykite, kad jis būtų pasirengęs juos priimti, pavyzdžiui, „Štai, atnešiau jums stiklinę vandens“.** Teisme gali pasitaikyti situacijų, kad regėjimo negalią turintis ar silpnaregis asmuo turės dokumentų ir paprašys savanorio pagalbos. Skaitant laiškus ar finansinius dokumentus būtina išlaikyti diskretiškumą. Pirmiausia reikėtų garsiai įvardyti, kokį dokumentą laikote rankose, ir tik gavus asmens sutikimą skaityti toliau. Bendraudami su regėjimo negalią turinčiu asmeniui nepalikite jo neperspėję. Taip pat jo nereikėtų palikti vieno atviroje erdvėje, kur nėra apčiuopiamų orientyrų.

Kalbos sutrikimų turintys asmenys

Kalbos sutrikimas – nepakankamas kalbos išsivystymas, mikčiojimas, kalbos tempo ar balso sutrikimai. Kalbos sutrikimą reikėtų laikyti tiesiog kitokiu bendravimo būdu. **Pašnekovui savo elgesiu, mimika reikėtų parodyti, kad svarbu tai, ką jis sako, o ne kaip sako. Visą dėmesį reikėtų skirti kalbančiajam, atidžiai klausytis, pateikti trumpus klausimus, kad galėtų jį atsakyti trumpai. Jei paprašius pakartoti nepavyksta suprasti, ką žmogus pasakė, galima pasiūlyti mintis užrašyti popieriaus lape ar kitu būdu.**

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad daugeliui žmonių kalbos sutrikimai nesukelia sunkumų suprasti ar mąstyti. Žmogus gali jaustis nejaukiai ar net žeminamas, jei prie jo bandoma kaip nors ypatingai prisitaikyti – pavyzdžiui, kalbama labai lėtai arba šaukiama, nors jis girdi gerai. Taip pat nederėtų žmogaus kalbos pertraukinėti, taisyti, užbaigti už jį sakinių.

Nekalbus lankytojas

Ne visi nori kalbėtis apie savo sunkumus, dalytis išgyvenimais su nepažįstamaisiais, ne visiems reikia vienodo palaikymo ir paramos. Gali būti, kad, pasiūlius pagalbą, asmuo net sutriks, pasijaus silpnas ar tiesiog staiga nesugalvos, ko norėtų paklausti. **Galite informuoti, kad asmuo gali kreiptis į jus, jei tik iškilis klausimų ar norės pasikalbėti, tačiau neverskite to daryti būtent dabar. Pasakykite, kur jus rasti ar kaip galėtų jus pasiekti, jei prireiktų.** Pabuvimas šalia tyloje taip pat gali būti puikus būdas parodyti palaikymą ir rūpestį, jei asmuo su tuo sutinka. Galima pasiūlyti stiklinę vandens ar įteikti informacinį lankstinuką.

Konfliktiškas asmuo

Jei manoma, kad asmuo kelia pavojų, jis į teismą būna palydimas konvojaus pareigūnų.

Išgirdus pretenzijų ir kaltinimų, reikėtų stengtis reaguoti ramiai, neįsitraukti į ginčą ir nepriimti išsakomų priekaištų asmeniškai. Greičiausiai asmuo jaučiasi piktas, bejėgis, yra apimtas stiprių emocijų ir šiuo metu negali bendrauti konstruktyviai. Pirmiausia galite tokį asmenį išklausti, leisti jam pasisakyti ir nebandyti racionaliai įsiterpti. Menkai tikėtina, kad būsite išgirstas ir teisingai suprastas. Gali būti, kad, gavęs progą išsikalbėti ir sulaukęs palaikymo, o ne konfrontacijos, pašnekovas nusiramins ir „prisiderins“ prie savanorio ramios laikysenos. **Reikėtų vengti kategoriškų pasisakymų ir vertinimo, pavyzdžiui, „Jūs esate neteisis, ne taip supratote“ ir pan., verčiau parodyti, kad suprantate, kaip asmuo jaučiasi, pavyzdžiui, „Girdžiu, kad esate nusivylęs“, „Atrodo, kad jums pikta dėl susiklosčiusios situacijos“ ir pan. Klausantis išsakomų skundų, galima paties pašnekovo tiesiai paklausti, kokios pagalbos jis šiuo metu tikėtųsi iš jūsų.** Taip pat galima nukreipti profesionalios pagalbos, pavyzdžiui, pasitarti su teisininku, o jei emocijos itin intensyvios – kur kreiptis specializuotos psichologinės paramos.

Jei skundai ir priekaištai nesiliauja ir jūs pokalbyje jaučiatės nejaukiai, o gal net nesaugiai, verta apgalvoti pasitraukimo iš pokalbio galimybes. Turėtumėte informuoti pašnekovą, kad tęsti pokalbio nebegalite, ir jį nutraukti. Jei taip atsitiktų, kad bendraudami pastebėtumėte, jog pašnekovas darosi agresyvus ir jūsų saugumui kilo grėsmė, nedelsiant pasišalinkite. Susidūrus su agresyviai nusiteikusi asmeniu, svarbu atkreipti dėmesį į pokalbio vietą – patalpoje nestovėkite kampe, pasirūpinkite, kad jums būtų pasiekiamas išėjimas. Stebėkite agresyviai besielgiančio asmens rankas, atkreipkite dėmesį, ar jis nesiekia iš kišenių išsitraukti kokių nors pavojingų daiktų. Taip pat svarbu nelikti vieniems – pajutę grėsmę, kreipkitės pagalbos į šalia esantį teismo personalą ir teismo apsaugos darbuotoją.

Nenorintis dalyvauti posėdyje asmuo

Informuokite nukentėjusį ar liudytoją, kad, gavus teismo šaukimą, jo dalyvavimas yra privalomas. **Jei nukentėjusysis ar liudytojas paskirtą posėdžio dieną dėl itin svarbių priežasčių atvykti negali, jis turi apie tai informuoti teismą telefonu ar el. paštu.** Išskirtiniais atvejais jis gali būti apklaustas jo buvimo vietoje. Taip pat informuokite, kad neatvykus liudyti teismas gali už tai skirti baudą, nuspręsti atvesdinti ar skirti areštą.

Liudytojas, nekalbantis lietuviškai

Asmuo turi teisę duoti parodymus savo gimtąja kalba arba ta, kurią gerai moka. Tokiais atvejais susikalbama pasitelkus vertėją. **Jei yra galimybė, būtų gerai, kad liudyti pakviestas asmuo apie tai, kad jam reikalingas vertėjas, teismą informuotų iš anksto, tuomet būtų lengviau užtikrinti vertėjo dalyvavimą.**

Asmuo, bijantis liudyti kaltinamojo akivaizdoje

Bendraudami su nerimaujančiu, išsigandusiu nukentėjusiuoju ar liudytoju pirmiausia pasiūlykite posėdžio palaukti kartu, atokesnėje vietoje nuo posėdžių salės durų. Parodykite supratimą, pamėginkite jį nuraminti. Jei nukentėjusysis ar liudytojas vis tiek labai bijo duoti parodymus kaltinamojo ar kitų asmenų akivaizdoje, informuokite jį, kad apie tai jis gali pranešti prokurorui arba teismui ir bus imtasi priemonių jo saugumui užtikrinti. **Pavyzdžiui, gali būti organizuojama nuotolinė apklausa, kai liudytojas bus atskiroje patalpoje, o kiti proceso dalyviai jį matys, girdės ir teismas klausimus užduos pasitelkęs ryšio priemones.** Išskirtiniais atvejais apklausa gali būti vykdoma pasikvietus teismo psichologą, jis paprastai dalyvauja mažamečių, nepilnamečių apklausose.

KADA GALI PADĖTI TEISMO SAVANORIS?

Pagalba iki teismo posėdžio

Pagalba laukiant teismo posėdžio

Dalyvavimas posėdyje

Pagalba po teismo posėdžio

KADA GALI PADĖTI TEISMO SAVANORIS?

Kokios teismo savanorio pagalbos gali sulaukti liudytojai ir nukentėjusieji, priklauso nuo to, kada jie susitinka.

PAGALBA IKI TEISMO POSĖDŽIO

Ruošiantis nagrinėti bylą teisme, proceso dalyviams išsiunčiami šaukimai. Teismas apie galimybę pasinaudoti teismo savanorio pagalba gali informuoti per posėdį, telefonu ar su šaukimu išsiųsdamas informacinį lankstinuką apie teismo savanorių veiklą. Į teismo savanorį galima kreiptis viešai skelbiamais kontaktais ar atvykus į teismą. **Svarbu, kad kviečiamas į teismą liudyti baudžiamojoje ar civilinėje byloje asmuo gerai suprastų atliekamo procesinio veiksmo svarbą, savo vaidmenį jame, teises ir pareigas – siekiant šių tikslų, savanorio pagalba yra labai reikalinga.** Iš anksto arba prieš posėdį susitarę susitikti, savanoris ir interesantas gali ramiai, neskubėdami pasikalbėti apie tai, kas artėjant apklausai neramina, apžiūrėti teismo patalpas, galbūt net teismo salę, aptarti rūpimus klausimus, detalai išsiaiškinti, kaip vyks pati apklausa. Susitikus pagalbos prašančiam asmeniui galima įteikti lankstinukų su informacija, kur kreiptis profesionalios teisinės ir (ar) psichologinės pagalbos. **Asmeniui galima pademonstruoti virtualią teismo posėdžių salę – ją galima rasti Nacionalinės teismų administracijos interneto puslapyje www.teismai.lt.**

PAGALBA LAUKIANT TEISMO POSĖDŽIO

Pakviestam į teismą liudytojui ar nukentėjusiajam gali būti neįtaigu, neramu ar baisu susitikti su kitais proceso dalyviais, pavyzdžiui, kaltinamuoju, prie posėdžių salės durų. Savanoris turi galimybę apsaugoti nukentėjusįjį ar liudytoją nuo tokio susidūrimo akis į akį. Jei, laukiant posėdžio, akistatos išvengti neįmanoma, savanoris gali pasirūpinti, kad ji būtų kuo mažiau nemaloni. Savo iniciatyva ar paprašytas jis gali su liudyti atvykusiu asmeniu susitikti prieš posėdį ir palaukti atokiau nuo salės durų, o į salę palydėti paskutinį, kai bus įėję visi kiti proceso dalyviai. **Laukiant atokiau, savanoris galės išklausti, kas liudytoją neramina, parodyti supratimą ir taip prisidėti prie fizinio ir psichologinio saugumo užtikrinimo.**

DALYVAVIMAS POSĖDYJE

Kai kaltinamasis yra suimtas, apsaugą nuo jo netinkamų veiksmų užtikrina konvojaus pareigūnai, tačiau net ir tada gali būti sunku užtikrinti, kad jis visiškai nedarytų poveikio nukentėjusiesiems ar liudytojams, pavyzdžiui, žodžiais. Dar sudėtingesnė situacija, kai kaltinamasis nagrinėjant bylą yra nesulaikytas. Visiškai išvengti kontakto prie salės durų beveik neįmanoma, o ir per posėdį galimybė užkirsti kelią jo daromam poveikiui yra ribota. Spaudimas gali būti psichologinis (kaltinamąjį palaikančių žmonių būrys posėdžių salėje, įkyrūs žvilgsniai ir kt.), verbalinis (užgaulios replikos, įžeidinėjimai, grasinimai ir kt.), fizinis (pastūmimas, smūgio sudavimas, kėdės spardymas ir kt.). Savanoris turėtų padrąsinti lydimą asmenį, kad šis informuotų advokatą,

prokurorą ar teisnę apie jam daromą bet kokį spaudimą. Pasitaręs su lydimu asmeniu savanoris gali ir pats teismui pasakyti apie pastebėtą netinkamą elgesį su liudytoju ar nukentėjusioju, kad teismas imtųsi aktyvių veiksmų tokiam elgesiui sustabdyti.

Teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai, siekiant užtikrinti liudytojų ar nukentėjusiųjų fizinę ir psichologinę saugumą, jų apklausa vykdoma nuotoliniu būdu. Apklauiamas asmuo yra atskiroje patalpoje, o kiti proceso dalyviai jį stebi ir klausimus užduoda naudodami ryšio priemones iš posėdžių salės. Jeigu apklausa organizuojama tokiu būdu ir joje į pagalbą pasitelkiamas savanoris, labai svarbu, kad jis gerai suprastų savo vaidmenį. Būtina iš anksto su teisėju aptarti, kokios savanorio pagalbos tikimasi, kaip savanoris turi elgtis ir ko daryti negali. **Pavyzdžiui, per apklausą savanoris gali pasiūlyti atsigerti vandens ar priminti, kad apklauiamasis turi teisę paprašyti pertraukėlės, tačiau jokia būdu negali daryti įtakos liudytojo pasakojimui, patarti, ką sakyti, pasakojimą taisyti ar pan.** Lūkesčių dėl savanorio dalyvavimo aptarimas su teisėju gali būti naudingas ne tik organizuojant apklausą nuotoliniu būdu, bet ir ruošiantis įprastam teismo posėdžiui, kur visi proceso dalyviai yra vienoje patalpoje.

PAGALBA PO TEISMO POSĖDŽIO

Savanorio pagalba gali būti reikalinga net ir posėdžiui pasibaigus. **Savanoris gali suteikti informacijos apie tai, į kokias nevyriausybinės organizacijas ar valstybės institucijas asmuo gali kreiptis tikėdamasis teisinės, psichologinės, socialinės ar kitokios pagalbos.** Kaip ir prieš posėdį, taip ir po jo savanoris gali padėti išvengti tiesioginio susidūrimo su kaltinamuoju – jis turėtų pasirūpinti, kad nukentėjusysis ar liudytojas iš teismo pastato išeitų ne tuo pačiu metu (anksčiau arba vėliau) nei kiti proceso dalyviai, palydėti jį iki išėjimo, atsisveikinti įsitikinęs, kad žmogus jaučiasi saugiai.

DAŽNIAUSIAI PASITAIKANČIOS SITUACIJOS

Pokalbio eiga

Aktyvaus klausymosi technikos

DAŽNIAUSIAI PASITAIKANČIOS SITUACIJOS

POKALBIO EIGA

Prisistatymas

Savanoris, pamatęs asmenį, kurį norėtų užkalbinti, turėtų prieiti, žiūrėdamas į akis pasisveikinti ir prisistatyti pasakydamas savo vardą, kad jis yra teismo savanoris ir norėtų teismo lankytoją pakalbinti. **Dar prieš pradėdamas pokalbį reikia visapusiškai pasiruošti – išsijungti telefono**

garsą, nusiteikti įvairioms kalbinamų žmonių nuotaikoms ir reakcijoms. Svarbu stebėti savo kūno kalbą, balsą – prie lankytojo prieiti lėtai, ne per arti, kalbėti užtikrintai, bet ramiai.

Pokalbio pradžia

Savanas iš anksto turėtų apgalvoti keletą variantų, kaip galėtų prisistatyti ir pasiūlyti pagalbą. Vienas iš variantų – prisistačius paklausti, ar žmogui reikalinga pagalba. Verta paminėti, kad kai kuriuos asmenis pagalbos pasiūlymas gali paskatinti jaustis silpnus ir bejėgius, tad, užuot priėmę pagalbą, jie gali užsisklęsti, vengti pripažinti, kad jaučiasi pažeidžiami („Nejaugi aš atrodau toks bejėgis, kad man siūlo pagalbą?“), ir pagalbos atsisakyti. Reikėtų apgalvoti keletą alternatyvų, kaip pradėti bendrauti su žmogumi, kad jis jaustųsi drąsiau ir išdrįstų pasinaudoti savanorio siūloma pagalba. Pavyzdžiui, galima paklausti: „Ar jūs šiandien liudysite teisme? Gal jums trūksta kokios nors informacijos?“ ir pan. **Savanas pokalbiui pradėti turi pasirinkti tokius žodžius, kurie jam pačiam atrodo tinkami, priimtini.** Siekiant užmegzti pokalbį galima trumpai pristatyti savanorystės teismuose idėją, papasakoti, kokiais klausimais savanas gali būti naudingas į teismą pakviestiems nukentėjusiesiems ir liudytojams.

Problemos išsiaiškinimas ir sprendimas

Bendraudant savanas turi dėti visas pastangas, kad išsiaiškintų, su kokia problema susiduria teisme besilankantis asmuo, kokios informacijos jam trūksta, ir jos suteikti. **Svarbu prisiminti, kad teismo savanas nėra įsipareigojęs teikti pagalbą kaip profesionalus psichologas.** Didžiausia nauda teismo lankytojui bus savanorio turimos žinios apie laukiantį procesą ir nuoširdus noras jomis pasidalyti su pašnekovu. Pokalbis turėtų būti mandagus, pagarbus ir natūralus. Vis dėlto tam tikros technikos išmąymas gali padėti, kad pokalbis būtų konstruktyvus, paskatinti žmogų pasidalyti patiriamais išgyvenimais ir jaustis ramiau, užtikrinčiau. Keletą iš jų aptarsime.

Atsisveikinimas

Savanas turėtų įsitikinti, kad su juo bendravęs teismo lankytojas gavo visą jam reikiamą informaciją, žino, į kokias organizacijas galėtų kreiptis tolesnės pagalbos. **Atkreiptinas dėmesys, kad savanorio ir teismo lankytojo bendravimas turėtų apsiriboti susitikimu teismo patalpose. Nederėtų dalytis asmeniniais kontaktais – telefono numeriu, namų ar darbovietės adresu.** Prireikus pagalbos, lankytojas gali su savanoriu susisiekti per teismą.

Pokalbio vieta

Jei asmuo nori tik paklausti informacijos, pavyzdžiui, kur yra tualetas ar reikiama posėdžių salė, pokalbio vieta didelės reikšmės neturi, tačiau jei savanas sulaukia klausimų, į kuriuos atsakyti reikės ilgesnio pokalbio, būtina apgalvoti, kur toks pokalbis vyks. Jei teisme nėra įrengto savanorio kambario, pokalbiui vis tiek reikėtų pasirinkti ramią vietą, kur nebūtų triukšminga, nevaikščių daug teismo darbuotojų ar lankytojų. Atkreiptinas dėmesys, kad pokalbiui nereikėtų rinktis atokių vietų, tarnybinių patalpų, į kurias patenkama klaidžiais koridoriais, ir vietų, kur nėra žmonių.

Laiko planavimas

Posėdžiai teisme paprastai užtrunka kur kas ilgiau, nei tikisi teismo lankytojai, todėl savanas gali apie tai perspėti liudytoją ar nukentėjusįjį ir taip išvengti susierzinimo. Savanas turėtų įvertinti, kiek laiko

pats gali skirti kalbinamam asmeniui, pavyzdžiui, nesitarti susitikti po posėdžio, jei tikėtina, kad jo budėjimo valandos bus pasibaigusios. Verta jau pokalbio pradžioje, išgirdus teismo lankytojo skundus, suplanuoti, kiek laiko gali trukti pokalbis, ir tą laiką išnaudoti produktyviai. **Pavyzdžiui, galima pasakyti: „Pokalbiui turime 30 minučių, kaip manote, ką galėtume per šį laiką aptarti?“ ar pan. Jei bendraudamas pasijuntate tarsi „įtrauktas“ ir negalintis iš jo pasitraukti, galite įsiterpti ir pasakyti: „Mūsų laikas eina į pabaigą. Dar turime 10 minučių. Ką norėtumėte per jas sužinoti?“**

AKTYVAUS KLAUSYMOŠI TECHNIKOS

Prisistačius, gavus sutikimą bendrauti toliau, pirmiausia reikėtų suteikti erdvės lankytojui pačiam papasakoti, kas jį atvedė į teismo rūmus, su kokiais iššūkiais jis susiduria. Lankytojui pasakojant, savanorio žodinis bendravimas turėtų būti minimalus, jis turėtų labiau klausytis.

Aktyvus klausymasis

Aktyvus klausymosi technika

Padrąšinimas

Norint padrąsinti pašnekovą tęsti pasakojimą, galima kartais linktelėti galva, įterpti žodelius „hmm“, „aha“ ar pasakyti „Taip“, „Tęskite, aš jūsų klausausi“, „Girdžiu, ką jūs sakote“ ir pan.

Pauzės

Daugelis pasijunta sutrikę, kai nutrūksta pokalbis ir stoja tylą, ji atrodo ilga, nesibaigianti. Mokėjimas tylėti ir panaudoti tylą pokalbyje yra vienas iš svarbesnių įgūdžių. Nors tylą gali reikšti, kad pokalbis nevyksta taip sklandžiai, kaip norėtūsi, kartu ji gali būti ir labai prasminga, tad neverta nerimauti.

Pavyzdžiui, tylos pauzė gali būti puiki proga lankytojui būti aktyvesniam ir pasidalyti savo mintimis, pačiam užduoti klausimų, o ne tik atsakinėti į savanorio. Pasinaudojus tylos pauze, galima ramiai apgalvoti, ką daryti toliau.

Klausimai

Rekomenduojama užduoti atvirus klausimus, prasidedančius šiais žodžiais: kas, kaip, ką, koks, kokia, kada („Ką teko girdėti apie teismo savanorių teikiamą pagalbą?“, „Kokios turite dalyvavimo teismo posėdžiuose patirties?“, „Ką norėtumėte sužinoti apie teismo posėdžio tvarką?“). Taip suteiksite galimybę pašnekovui pačiam papasakoti, su kokiais

sunkumais jis susiduria, kokios informacijos jam trūksta. Reikėtų vengti uždarytų klausimų, reikalaujančių trumpų atsakymų „taip“ arba „ne“, taip pat atsakymą menančių klausimų. Uždavę tokius klausimus, sumažinsite galimybę tęsti gilesnį pokalbį. Taip pat vengtini klausimai „kodėl“. Tokio tipo klausimai gali kelti kaltės jausmą, tarsi skatinti pašnekovą gintis, teisintis.

Pavyzdžiui, išgirdęs klausimą „Kodėl nesikreipėte į advokatą?“, pašnekovas gali jaustis lyg sugėdintas, smerkiamas. Pašnekovas jaustųsi geriau, išgirdęs kitaip suformuluotą, atvirą klausimą, pavyzdžiui, „Kaip manote, kokios pagalbos galėtumėte tikėtis, jei kreiptumėtės į advokatą?“.

Nuraminimas

Kartu su padrąsinimu nuraminimas leidžia labiau pasitikėti savimi. Pavyzdžiui, „Tai normalu, kartais kiekvienas panašiai jaučiamės“, „Toje situacijoje jūs pasielgėte geriausiai, kaip tuo metu galėjote“, „Mes nežinome, ar tai išspręs problemą, bet galite pamėginti“. Tačiau nuraminimas gali būti naudojamas ir netinkamai, tokiu atveju lankytojas gali pajauti savanorio empatijos stoką.

Pavyzdžiui, savanoris neturėtų piktnaudžiauti tokiomis paplitusiomis frazėmis, kaip „viskas bus gerai“, „laikas gydo“ ir pan., tikėdamasis jomis nuraminti. Lankytojas gali tiesiog pajusti savanorio empatijos stoką.

Minties atspindėjimas

Atspindint teismo lankytojo mintį, perfrazuojamas jo teiginys arba apibendrinami keli teiginiai. Minties atspindėjimas rodo, kad pašnekovo aktyviai klausomasi ir kad jis yra suprastas.

Perfrazavimas. Perfrazuojant savais žodžiais perpasakojama to, kas buvo pasakyta, esmė. Tai skatina pašnekovą giliau aptarti savo problemas, parodo, kad savanoris nori geriau jį suprasti, padeda pačiam savanoriui įsitikinti, ar jis teisingai suprato, ką nori pasakyti lankytojas.

Apibendrinimas. Apibendrinant išreiškiama pagrindinė kelių teiginių arba ilgo ir painaus pasakojimo mintis. Tai padeda pašnekovui ir savanoriui sisteminti mintis, prisiminti ir apžvelgti tai, kas buvo pasakyta.

Jausmų atspindėjimas

Norėdamas atspindėti jausmus, savanoris atidžiai klausosi lankytojo pasakojimo, perfrazuoja jo teiginius, kartu orientuojasi į jausmus, kuriuos kalbėdamas išreiškia pašnekovas. Atspindėti reikėtų tiek teigiamus, tiek neigiamus jausmus.

Pavyzdžiui, „Girdžiu, kad gavęs teismo šaukimą sunerimote“, „Atrodo, šiek tiek išsigandote, sužinojęs, kad liudyti reikės kaltinamojo akivaizdoje“, „Pastebėjau, kad apsidžiaugėte sužinojęs, jog bus pagarsinti jūsų anksčiau duoti parodymai“.

SAVANORIŲ TINKLAS – PAGALBA 24/7

Dažniausiai pasitaikančios savanorio klaidos
Kaip galima padėti sau?

7

SAVANORIŲ TINKLAS – PAGALBA 24/7

Savanorių tinklą sudaro teismai, esantys skirtinguose miestuose, kur savanoriauja įvairaus amžiaus ir skirtingos motyvacijos skatinami savanoriai. Jaunesniems, dažnai dar studijuojantiems savanoriams tai būdas įgyti patirties, o vyresnio amžiaus – galimybė pasidalyti sukaupta patirtimi. Senjorai turi sukauptą didelės gyvenimiškos patirties – kantrybės, gebėjimo išklausti, ramiai reaguoti į stresines situacijas, yra matę daug krizių gyvenime. Šios savybės gali padėti tiek eiliniams teismo lankytojams, tiek liudytojams ir nukentėjusiesiems. Kartu savanorystė – tai vienas būdų save įprasminginti atliekant kilnų darbą, tačiau pozityvų nusiteikimą gali pakeisti ir slogi nuotaika ar noras pasitraukti, susiję su nerealistiškais lūkesčiais ir netiksliu realybės įprasminimu.

DAŽNIAUSIAI PASITAIKANČIOS SAVANORIŲ KLAIDOS

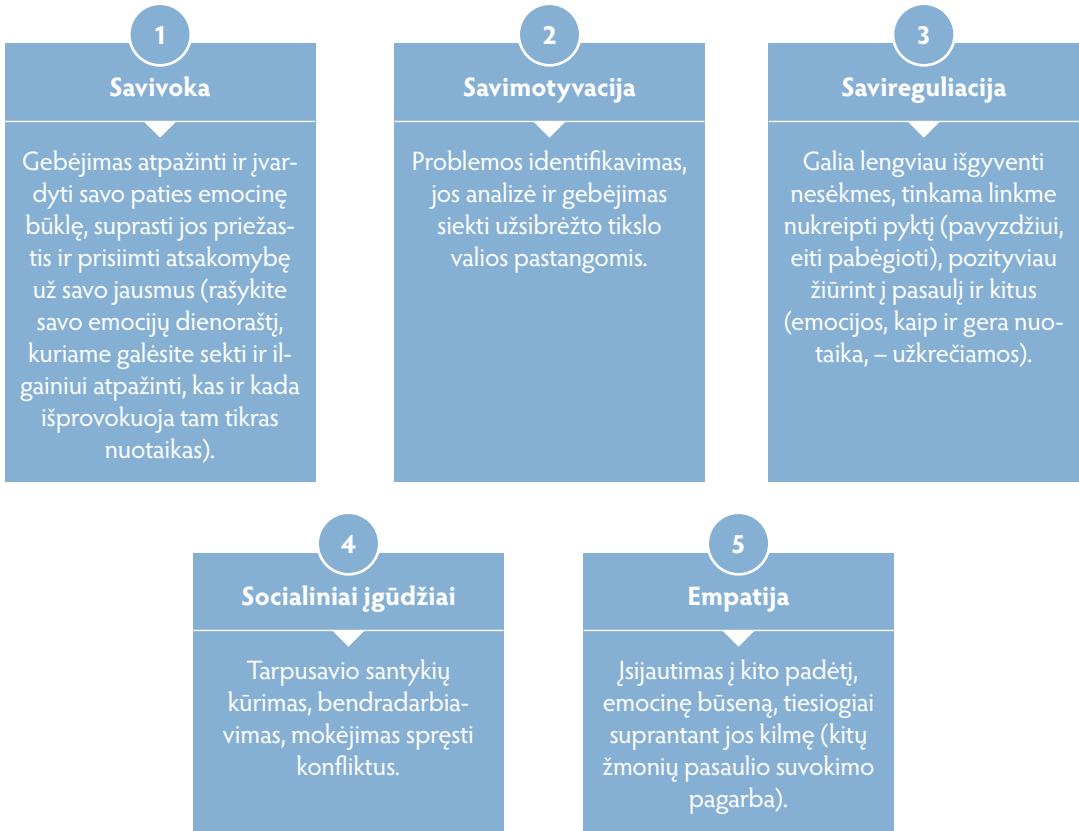
Noras, kad pastangos būtų įvertintos. Žmonės, apsilankantys teisme, ne tik dažnai jaučia nerimą, bet ir skuba grįžti į darbus ar turi kitų rūpesčių. Todėl labai natūralu, kad savanorio pastangos gali likti mažai pastebėtos, jam nebus padėkota. Dėl padidėjusio dirglumo liudytojas gali net nepagrįstai priekaištauti savanoriui. Reikia suprasti, kad jo mintys ir jausmai nesusiję su savanoriu ir jo pastangomis.

Pernelyg artimas santykis su teismo lankytojais. Turint kilnų tikslą padėti, svarbu nubrėžti savo asmenines ribas. Savanoriui nereikėtų tęsti pažinties su liudytoju ar nukentėjusiuoju ir įsitraukti sprendžiant asmenines problemas. Norint padėti visokeriopai, gali nebelikti laiko ir jėgų savo asmeniniams poreikiams, taip palaipsniui gali atsirasti išnaudojimo ir išsekimo jausmas.

Vyraujančių neigiamų emocijų prisiėmimas ir bejėgystės jausmas. Bendraujant su įsitempusiais, nerimą jaučiančiais asmenimis gali būti sunku neperimti jų emocijų ir jomis „neužsikrėsti“, kartu gali apimti ir bejėgystės jausmas bandant susitvarkyti su savo paties emocijomis. Todėl svarbu palaikyti glaudų tarpusavio ryšį su kitais savanoriais, rengti reguliarius susitikimus, kuriuose būtų galima pasidalyti emocijomis. Svarbu drąsiai kreiptis į savo kuratorių ir pasiūlyti suorganizuoti patirčių pasidalijimo susitikimą, įtraukiant ir jau ilgesnį laiką savanoriaujančius asmenis. Visuomet verta prisiminti, kad emocijos yra vidinis išgyvenimas, priklausantis nuo to, kaip įprasminsite savo patyrimą.

KAIP GALIMA PADĖTI SAU?

Jeigu savanoris jaučia, kad jam sunku vienam susitvarkyti su užplūdusiomis emocijomis, jis visada gali kreiptis pagalbos į savo kuratorius, kurie prireikus padės suorganizuoti susitikimą ir su teismo psichologu.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

- ▶ Chomentauskas, G., Dereškevičiūtė, E., Murauskienė, D. *Savanorio vadovas: kaip teikti paramą nukentėjusiesiems ir liudytojams teisme*. Vilnius: UAB Žmogaus studijų centras, 2016.
- ▶ Jurka, R., Randakevičienė, I., Juzukonis, S. *Baudžiamojo proceso dalyviai*. Vilnius: Industrias, 2009.
- ▶ Murauskienė, D. „Teismų praktikos vertinant baudžiamajame procese liudijusių vaikų parodymus aktualijos.“ *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 22 (2), 2015.
- ▶ *Neįgaliųjų aptarnavimo viešajame ir privačiame paslaugų sektoriuose rekomendacijos*, patvirtinta Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2012 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. V-37.
- ▶ Kočiūnas, R. *Psichologinis konsultavimas*. Vilnius: Lumen, 1995.

